YOSH FUTBOLCHILARGA TAKTIK HARAKATLARNI O‘RGATISHNING ASOSIY TAMOYILLARI VA YONDASHUVLARI

Sharipov Fayzullo Maribjon o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti Jismoniy madaniyat va sport faoliyati fakulteti, Sport o‘yinlari nazariyasi va uslubiyati kafedrasi dotsenti
E-mail: 6865994@gmail.com
Muhammadjonov Akmaljon Farhodjon o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti Jismoniy madaniyat va sport faoliyati fakulteti Futbol yo‘nalishi 4-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada yosh futbolchilarga taktik harakatlarni o‘rgatishning asosiy tamoyillari, pedagogik yondashuvlari va mashg‘ulotlarni tashkil etish usullari yoritiladi. Yosh futbolchilarning o‘yin vaziyatlarini tahlil qilish, tezkor qaror qabul qilish, sheriklari bilan hamkorlikda harakatlanish hamda hujum va himoya taktikasini o‘zlashtirish jarayonlari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, futbolchilarning yosh xususiyatlariga mos ravishda taktik tayyorgarlikni bosqichma-bosqich rivojlantirish, kichik tarkibli o‘yinlardan foydalanish va musobaqa sharoitida o‘rgatilgan harakatlarni takomillashtirish masalalariga alohida e’tibor qaratiladi.

Kalit so‘zlar: yosh futbolchilar, taktik tayyorgarlik, taktik harakatlar, futbol, o‘yin tafakkuri, tezkor qaror qabul qilish, hujum taktikasi, himoya taktikasi, pedagogik yondashuv, mashg‘ulot metodikasi.

Kirish. Zamonaviy futbolda yuqori natijalarga erishish futbolchilarning texnik va jismoniy tayyorgarligi bilan bir qatorda, taktik bilimlari hamda o‘yin vaziyatlarida to‘g‘ri qaror qabul qilish qobiliyatiga ham bog‘liq. Futbol maydonida yuzaga keladigan vaziyatlarning doimiy o‘zgarib turishi sportchilardan vaziyatni tez baholash, raqib harakatlarini oldindan taxmin qilish va jamoaviy maqsadga muvofiq harakatlanishni talab etadi. Taktika deganda o‘yinchilaming raqib ustidan g‘alaba qozonishga qaratilgan individual va jamoaviy harakatlarini tashkil qilishi, ya’ni jamoa futbolchilarining muayyan rejaga binoan aynan shu muayyan raqib bilan muvaffaqiyatli kurash olib borishiga imkon beradigan birgalikdagi harakatlarini tushunish kerak. Taktikadagi asosiy vazifa hujum va himoya harakatlarining maqsadga erishtira oladigan eng qulay vosita, usul va shakllarini belgilashdan iboratdir. Qanday taktikani tanlash har bir alohida holda jamoa oldida turgan vazifalarga, kuchlar nisbati va o‘yinchilaming o‘zaro kurashuvchi guruhlariga, maydonning ahvoliga, iqlim sharoiti va hokazolarga bog‘liq.

Tadqiqotning maqsadi. Yosh futbolchilarda taktik ko‘nikmalarni shakllantirish uzoq muddatli pedagogik jarayon hisoblanadi. Ushbu jarayonda murabbiy tomonidan qo‘llaniladigan ta’lim tamoyillari, mashqlar mazmuni, o‘yin usullari va individual yondashuv muhim ahamiyatga ega. Taktik harakatlarni o‘rgatishda faqat tayyor sxemalarni yod oldirish bilan cheklanib qolmasdan, futbolchilarning mustaqil fikrlashi, ijodkorligi va o‘yin sharoitiga moslasha olish qobiliyatini rivojlantirish zarur. Shu sababli yosh futbolchilarga taktik harakatlarni o‘rgatishning ilmiy asoslangan tamoyillari va samarali pedagogik yondashuvlarini ishlab chiqish futbol mashg‘ulotlari metodikasining muhim yo‘nalishlaridan biridir.

Yosh bosqichi	Taktik tayyorgarlikning asosiy yo‘nalishi
7–10 yosh	Bo‘sh hududni aniqlash, to‘pga ochilish, sherigiga pas berish, sodda hujum va himoya harakatlari
11–13 yosh	Guruhli hamkorlik, ikki-uch futbolchi ishtirokidagi kombinatsiyalar, pozitsion harakatlanish va qaror qabul qilish
14–16 yosh	Jamoaviy taktik tizimlar, pressing, qarshi hujum, himoya chizig‘ining o‘zaro muvofiqligi va o‘yin vaziyatlarini tahlil qilish

Mazkur taqsimot umumiy metodik yo‘nalish bo‘lib, mashg‘ulot mazmuni futbolchilarning individual rivojlanishi va tayyorgarligiga qarab belgilanadi.

Taktik harakatlarni o‘rgatish samaradorligini aniqlash uchun murabbiy mashg‘ulot va musobaqa jarayonida kuzatuv olib borishi mumkin.

Baholash ko‘rsatkichi	Kuzatiladigan jihat
Qaror qabul qilish	Vaziyatga mos yechimni tanlash
Pozitsion harakat	Bo‘sh hududni topish va to‘g‘ri joylashish
Jamoaviy hamkorlik	Sheriklar bilan muvofiqlikda harakatlanish
Hujum samaradorligi	Hujum vaziyatlarini yaratish va davom ettirish
Himoya samaradorligi	Raqibning xavfli harakatlarini cheklash
O‘tish fazalari	To‘p yo‘qotilganda himoyaga, egallanganda hujumga tez moslashish

Baholashda faqat muvaffaqiyatli paslar yoki to‘pni olib qo‘yishlar soniga tayanish yetarli emas. Futbolchining qarori, vaziyatni oldindan anglash darajasi va jamoaviy taktik vazifaga qo‘shgan hissasi ham hisobga olinishi kerak. Ilmiy tadqiqotlarda ushbu ko‘rsatkichlarni aniq o‘lchash uchun kuzatuv mezonlari oldindan belgilanishi, kuzatuv bir xil sharoitlarda o‘tkazilishi va natijalar qayd etib borilishi zarur.

Tadqiqot usullari. Futbolda taktik harakatlar — bu o‘yinchilarning jamoaviy yoki individual maqsadga erishish uchun oldindan rejalashtirilgan, o‘zaro muvofiqlashtirilgan harakatlar tizimidir. Ular o‘yin jarayonida raqibni aldash, to‘pni nazorat qilish, hujumni tashkil etish yoki himoyani mustahkamlashga xizmat qiladi.

Ya’ni, taktik harakatlar — bu futbolchilarning texnik usullarni (pas, to‘pni qabul qilish, zarba, pressing va hokazo) maqsadga yo‘naltirilgan holda, to‘g‘ri va oqilona qo‘llay bilishidir.

Taktik harakatlar futbol o‘yinining aql bilan boshqariladigan tomoni bo‘lib, u o‘yinchilarning fikrlash tezligi, qaror qabul qilish sifati va jamoaviy uyg‘unligiga asoslanadi.

Uning ma’nosi quyidagi jihatlarda namoyon bo‘ladi:

Maqsadga yo‘naltirilganlik-har bir harakat raqib darvozasiga hujum qilish yoki o‘z darvozasi xavfsizligini ta’minlashga qaratilgan bo‘ladi.

Jamoaviy uyg‘unlik-har bir o‘yinchining harakati jamoaning umumiy strategiyasi bilan uyg‘unlashadi. Bu orqali o‘yin tartibi va muvofiqlik saqlanadi.

Fikr va qaror tezligi-taktik harakatlar o‘yinchidan tez fikrlash, raqibni oldindan sezish va to‘g‘ri qaror qabul qilishni talab qiladi.

Texnika bilan bog‘liqlik-har qanday taktika texnik mahoratsiz amalga oshmaydi. Demak, texnika va taktika bir-biri bilan uzviy bog‘liq.

O‘yin holatiga moslashish-taktik harakatlar doimo o‘yin vaziyatiga qarab o‘zgaradi — masalan, raqibning joylashuvi, vaqt, hisob, maydonning qismi va hokazo.

Taktik tayyorgarlik futbolchining umumiy o‘yin darajasini belgilaydi. U o‘yinchi va jamoaning harakatlarini tizimli, tezkor va samarali qiladi. Murabbiylar tomonidan o‘yin vaziyatlarini tahlil qilish, o‘yin modellari va sxemalari orqali mashg‘ulotlar tashkil etilishi taktik fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi.

Xulosa. Yosh futbolchilarga taktik harakatlarni o‘rgatish murakkab, izchil va ko‘p bosqichli pedagogik jarayon bo‘lib, uning samaradorligi mashg‘ulotlarning ilmiy-metodik asosda tashkil etilishiga bog‘liq. O‘rgatish jarayonida onglilik va faollik, tizimlilik, izchillik, ko‘rgazmalilik, nazariya va amaliyot birligi hamda yosh va individual xususiyatlarni hisobga olish tamoyillariga rioya etish muhimdir.

O‘yin orqali o‘rgatish, muammoli vaziyatlardan foydalanish, individual yondashuv va o‘yin epizodlarini tahlil qilish yosh futbolchilarning taktik tafakkurini rivojlantirishga yordam beradi.

Bunda individual harakatlardan guruhli va jamoaviy taktik faoliyatga bosqichma-bosqich o‘tish lozim.

Shuningdek, hujum va himoya taktikasini birgalikda o‘rgatish, pressing, qarshi hujum va o‘tish fazalariga alohida e’tibor qaratish zarur. Mashg‘ulot samaradorligini muntazam kuzatish va baholash orqali futbolchilarning o‘yin vaziyatlarini anglash, tezkor qaror qabul qilish hamda jamoaviy hamkorlik ko‘nikmalarini takomillashtirish mumkin.

Umuman olganda, yosh futbolchilarga taktik harakatlarni o‘rgatishning asosiy maqsadi tayyor taktik sxemalarni bajaradigan sportchini emas, balki o‘yin vaziyatini mustaqil tahlil qiladigan, to‘g‘ri qaror qabul qiladigan va jamoa manfaatlari yo‘lida samarali harakatlana oladigan futbolchini shakllantirishdan iborat.

Futbolda taktik harakatlar — bu o‘yin jarayonining aqliy va strategik asosidir. Texnik va jismoniy tayyorgarlik qanchalik muhim bo‘lmasin, ularsiz taktika to‘liq samara bermaydi. Murabbiylar uchun asosiy vazifa — futbolchilarga o‘yinni o‘ylab o‘ynashni, har bir harakatni maqsadga muvofiq bajarishni o‘rgatishdir.

Natijada, taktik jihatdan yetuk jamoa nafaqat o‘yin jarayonida ustunlikka erishadi, balki raqibga nisbatan psixologik va intellektual ustunlikni ham qo‘lga kiritadi.

Adabiyotlar:

1.Iseyev Sh.T Futbolchilarni yillik siklda tayyorlashni rejalashtirish. Tashkent. 2016.
2.Nurimov R.I. “Futbol nazariyasi va uslubiyati”. Darslik. T., - 2018,
3.Isroilov Sh.X.ning umumiy tahriri ostida. “Sport pedagogik mahoratini oshirish (futbol)”. Darslik. T.,- 2015,
4.Nurimov R.I. “Yosh futbolchilarni texnik va taktik tayyorlash”. O‘quv qo‘llanma. T.,-2005